

Prof. dr hab. Jacek Wojnicki

Katedra Systemów Politycznych UW

Recenzja pracy doktorskiej mgr Anny Oliwy „Czynniki ciągłości i zmiany systemowej w wybranych ustrojach monarchicznych Bliskiego Wschodu w latach 1991-2010”, Kraków 2022, ss. 176

Recenzowana praca mieści się w głównym obszarze moich zainteresowań badawczych – problematyce systemów politycznych, w tym ustrojów państwowych państw współczesnych. Rozprawa doktorska jest poświęcona ważnemu modelowi ustroju państwa – monarchiom bliskowschodnim w trzech ostatnich dekadach ich funkcjonowania. Stanowi ona istotną płaszczyznę kształtowania instytucji polityczno-ustrojowych współczesnego państwa w kontekście przemian społeczno-politycznych wymienionych w rozprawie – a więc analizy ewolucji i funkcjonowania ustroju monarchicznego. W tym sensie praca jest dość nowatorska, wprowadza nowe elementy analizy do nauk historycznych (w zakresie najnowszych dziejów politycznych Bliskiego Wschodu) oraz do nauki o polityce i administracji; należy powyższy fakt odnotować z satysfakcją. Praca jest pisana z pozycji dyscypliny nauki o polityce i administracji. Wprowadza nowe wątki do badań nad kształtowaniem oraz funkcjonowaniem współczesnego systemu politycznego, kreowania państwowych instytucji politycznych oraz administracyjnych w pozaeuropejskim wymiarze społeczno-politycznym i ustrojowym.

Praca jest dość zwarta, liczy wraz z wykorzystaną bibliografią – ponad 176 stron. Konstrukcja pracy wydaje się być – generalnie - prawidłowa i przemyślana. Rozdziały zostały - generalnie - skonstruowane w sposób symetryczny, choć

rozdział pierwszy (o charakterze teoretyczno-metodologicznym) liczący 50 stron odstaje znacząco od pozostałych, ale stanowi to wartość dodaną prezentowanej analizy. Układ poszczególnych rozdziałów – co należy szczególnie podkreślić w tym miejscu - wynika z przyjętych założeń chronologiczno-problemowych. Rozdziały wieńczą stosowne podsumowania, gdzie jest miejsce na wnioski bardziej ogólnej natury.

Autorka dokonała podziału monografii na pięć zasadniczych rozdziałów. W pierwszym omówione zostały kwestie węzłowych - zdaniem Doktorantki – zagadnień dotyczących ustrojów monarchicznych w perspektywie porównawczej (dość szerokiej). Znalazło się w nim miejsce na ukazanie istoty powstania organizacji państwowych w rejonie Bliskiego Wschodu, specyfiki funkcjonowania władzy państwowej oraz omówienie czynników stabilności i zmiany w arabskich systemach politycznych. Znalazło się również skrótowe odwołanie do typologii ustrojów monarchicznych, zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym. Rozważania wieńczy omówienie podejścia procesualnego w badaniach politologicznych monarchii bliskowschodnich (bo to podejście wybrała Doktorantka dla dokonania analizy politologicznej). Wybrano do szczegółowej analizy politologicznej cztery organizmy państwowe, dwie monarchie dynastyczne (Arabia Saudyjska i Katar), dwie – niedynastyczne (Maroko oraz Jordanię). Należy wyrazić jednocześnie żal, iż nie znalazło się w pracy miejsce na bardziej wnikliwą analizę upadku monarchii we współczesnym świecie (kazuś Egiptu, Tunezji, Jemenu Północnego, Libii, Iraku, Iranu, Afganistanu itp.). Taka analiza znacznie wzbogaciłaby prezentowane wątki dysertacji w kontekście trwałości/bądź nietrwałości ustroju monarchicznego. Rozdział liczy 50 stron. Jego uzupełnieniem są kolejne cztery rozdziały analizujące cztery konkretne organizmy państwowego z wymienionego regionu świata. Rozdział drugi (stron 23) analizujący politykę wewnętrzną i zagraniczną oraz ich wpływ na formowanie się ładu konstytucyjnego Królestwa Arabii

Saudyjskiej. Należy odnotować omówienie kolejnych faz rozwoju państwa, wraz ze zmianami rzeczywistości społeczno-politycznej. Nadmienić należy, iż przywołano w nich dość reprezentatywną literaturę przedmiotu. Struktura pojęciowa jest opanowana na dość wysokim poziomie, choć w recenzowanych rozdziałach także zdarzają się pewne uproszczenia w opiniach i prezentowanych sądach. Wyrazić należy jednak zdziwienie ze zbyt częstego sięgania do wiedzy politologicznej z leksykonów lub słowników politologicznych, które to w pracy awansowej powinny pełnić rolę li tylko uzupełniającą i pomocniczą.

Trzeci rozdział – liczący 25 stron – został poświęcony kwestiom ustrojowym Królestwa Jordanii. Ukazano ich specyfikę społeczno-polityczną, przywołano postanowienia konstytucyjne w zakresie władzy wykonawczej, uwzględniając kwestie wyborów i kadencji oraz uprawnień konstytucyjnych (w tym również pozakonstytucyjnych – istotnych w badanym zakresie). Poddano również wnikliwej i szczegółowej analizie kwestie rządów Husajna I oraz panowania jego następcy – Abdullaha II. Kolejny rozdział omawia natomiast kwestie systemu społeczno-politycznego Królestwa Marokańskiego. Liczy on – jak już uprzednio wskazano – 28 stron. Mamy w nim ukazaną analizę marokańskich procesów państwowotwórczych, wprowadzenie ograniczonego pluralizmu do życia politycznego. Intersująca jest również analiza zagadnienia praw człowieka, w tym ewolucji postrzegania praw kobiet. Uzupełnieniem wcześniej prezentowanych analiz są kwestie miejsca Maroka na scenie światowej i w rodzinie wspólnot arabskich. Rozwinięciem analiz prezentowanych w rozdziale wcześniejszym jest rozdział piąty, liczący 23 strony. Analizuje on system rządów ukształtowany w państwie katarskim na tle klasycznych modeli rządów w monarchiach współczesnych (przede wszystkim nieeuropejskich). Ukazano cechy charakterystyczne systemu politycznego, proces wprowadzania regulacji konstytucyjnych do porządku prawnoustrojowego. Ustawa konstytucyjna Kataru została poddana najbardziej szczegółowej analizie

politologicznej. Za interesującą należy uznać analizę oktrojowania konstytucji, ewolucji prawa wyborczego, kwestii obywatelstwa i pozycji migrantów w Katarze. Wnikliwe analizy *soft power* państwa katarskiego (telewizja, turystyka oraz sport), a na tym tle zagadnienia prowadzonej polityki zagranicznej. Przywołaną część przedłożonej dysertacji oceniam najwyżej pod względem wpływu na dyscyplinę naukową.

Praca poprzedzona jest wstępem rozciągającym się na 6 stronach. We wstępie znajdujemy wszystkie wymagane elementy przywoływanej części pracy – mamy szczegółowo zarysowane wprowadzenie do obszaru problemowego, jednocześnie zbyt pobieżnym odwołaniem do dotychczasowej literatury przedmiotu (odnoszącej się do systemów politycznych państw arabskich, ze szczególnym odniesieniem do ewolucji ustrojów monarchicznych na Bliskim Wschodzie). Dodatkowo wskazano w sposób dość wyraźny motywy podjęcia tematu badawczego oraz problem badawczy wraz ze szczegółowym celem rozprawy. Pozytywnym jest wyraźne ukazanie hipotez badawczych omawianej rozprawy. Wydaje się, iż prezentowane pojedyncze pytania badawcze można przekształcić w bardziej złożone pytania badawcze, odwołujące się w kwestii każdego z prezentowanych czynników (polityczne, ekonomiczne czy kulturowo-społeczne). Autorka pisze, iż zadaniem pracy jest „znalezienie odpowiedzi na pytanie jakie czynniki wpływają na bliskowschodnie systemy monarchiczne oraz jaki mają one charakter polityczny, ekonomiczny czy kulturowo-społeczny” (s. 6). Interesujący problem badawczy odnosi się do konsekwencji – zarówno politycznych, jak i ustrojowych – zastosowania przywołanego modelu ustrojowego oraz wynegocjowanych koncepcji formy współczesnego państwa arabskiego. Rozwinięciem przywołanych wątków były kwestie funkcjonalności (czy raczej dysfunkcjonalności – przyjętych rozwiązań ustrojowych we współczesnej monarchii bliskowschodniej). Cezury czasowe nie zostały jednocześnie ustalone dość rzetelnie i poprawnie – fragmentarycznie uzasadniono

je we wstępie pracy. Krytycznie należy ocenić brak fragmentu wstępu odnoszącego się do wyboru metod i technik badawczych. Nie znalazło się w nim odwołanie do stosownej literatury przedmiotu w zakresie metodologii oraz uzasadnienie potrzeby wyboru stosownych metod badawczych.

Zakończenie rozprawy rozmieszczone na pięciu stronach w sposób dość konkretny odnosi się do stawianych założeń badawczych, ale jednocześnie nie pozwala Doktorantce na przedstawienie – w sposób szerszy - własnych sądów wywodząc je z prezentowanych uprzednio analiz. Jest to zatem bardziej syntetyczne streszczenie wcześniejszych wywodów mgr Anny Oliwy.

Autorka dość zgrabnie i wiarygodnie wskazała na wątek kluczowy oraz poboczny swoich rozważań. Recenzowana praca może być umieszczona w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce. Należy podkreślić, iż omawiany doktorat nie jest tylko utworem czysto deskryptywnym (co najczęściej się zdarza w naukach społecznych oraz humanistycznych), ale do silnych jego stron należą elementy praktyczne oraz analityczne. Szczególnie są one zauważalne w rozdziałach 4 i 5. Wymienione fragmenty dysertacji doktorskiej oceniam najwyżej. Świadczą one bowiem o sporych pokładach erudycyjnych Doktorantki, wystawiając jej w przedmiotowym zakresie pozytywne świadectwo. Jak wspomniałem już, pewien niedosyt budzi jedynie analiza zamieszczona w rozdziale drugim (zastosowano w nim zbyt automatyczny podział na kwestie wewnętrzne i międzynarodowe Arabii Saudyjskiej). Zabrakło również pewnej krytycznej analizy przywoływanych poglądów badaczy z prawa konstytucyjnego czy ustrojoznawstwa. Z prezentowanymi poglądami nie zawsze trzeba się zgadzać, czasami należy podejmować twórczą ich krytykę.

Język wywodów jest dość przejrzysty, a zarazem dynamiczny. Najbardziej statyczny język opisu znajdujemy w pierwszym i drugim rozdziale, przy omawianiu kolejnych aktów normatywnych oraz ewolucji systemu rządów w państwach arabskich (tj. w ramach współczesnych ustrojów monarchicznych). Na

podkreślenie zasługuje równocześnie fakt, iż Doktorantce – na ogół- udało się skutecznie uniknąć żargonu publicystycznego, co stanowi istotną „wartość ujemną” w pracy naukowej, a szczególnie - awansowej. Przywoływane założenia cząstkowe na ogół znajdują potwierdzenie w podnoszonych argumentach. Pewna uwaga odnosi się do kwestii metodologicznej – brak szerszego odwołania do literatury przedmiotu we wskazanym zakresie.

Mam jednakże kilkanaście uwag formalnych odnoszących się do prezentowanych wywodów. Po pierwsze: Doktorantka zamiennie posługuje się terminem „państwo” oraz „kraj”. W pracy z zakresu nauk prawnych oraz nauki o polityce i administracji powinien wskazać na rozróżnienie terminologiczne obu definicji. W naukach historycznych i geografii przywołuje się z reguły kategorię „kraj”. Tymczasem w nauce o polityce nie stanowią one synonimów. Bardziej zasadne jest używanie tego pierwszego pojęcia wyrażającego „polityczną organizację społeczeństwa” oraz „podmiot w relacjach międzynarodowych”, szczególnie w omawianych modelach ustroju społeczno-politycznego i administracyjnego. Po drugie: Doktorantka omawiając ewolucje ustrojowe analizowanych kasusów pomija bardziej szczegółowe omówienie kluczowych aktów ustrojowych (np. Podstawowe prawo o sprawowaniu urzędów, Prawo prowincji, Prawo o Radzie Konsultacyjnej, Prawo o Radzie Ministrów itp.). Po trzecie: w pracy jest kilka istotnych błędów merytorycznych: Autonomia Palestyńska nie jest państwem, chociaż posiada niektóre cechy przynależne organizmom państwowym. Mylnie zapisano datę uchwalenia Konstytucji PRL (nie 1962 rok- str. 54). Po czwarte: nie odwoływano się do konkretnych artykułów w pracach zbiorowych pod redakcją naukową, kasus przypisów 64, 109, 113, 200, 208 oraz 253. Po piąte: wydaje się niepotrzebne dwukrotne przywoływanie pytań badawczych – uwaga powyższa odnosi się do wstępu (str. 6) oraz ostatniej partii rozdziału metodologicznego (str. 56/57). Szóste: przy analizowaniu zagadnienia ustrojów politycznych państwa zabrakło odwołania do klasycznych prac – np.

Herodot, Arystoteles, Platon, Cyceron, cytując ich poglądy z tzw. Drugiego źródła. Po siódme: czasami zdarzało się Autorowi stosowanie zwrotów natury bardziej publicystycznej. Ósme: niekonsekwentne zapisywanie periodyków naukowych w przypisach. Zabrakło informacji, za który rok są dane statystyczne przywoływane w monografii w poszczególnych partiach prezentowanej analizy (str. 48/49). Należy również ujednoczyć zapisy nazw organizacji międzynarodowych i regionalnych. Zazwyczaj nie podaje się stopni i tytułów naukowych cytowanych badaczy, bo wkrótce mogą one stracić aktualność (tzn. po kolejnym awansie naukowym).

Strona formalna pracy również nie budzi poważniejszych zastrzeżeń, Doktorantka często stosuje przypisy i to nie tylko takie, w których odwołuje się do przywoływanej literatury przedmiotu, ale również te, w których zamieszcza dodatkowe informacje, niepasujące do głównego wątku prezentowanej analizy. Świadczą one o gruntownej wiedzy politologicznej mgr Anny Oliwy, wystawiając jej w tym zakresie dość dobre świadectwo. Warto podać w tym miejscu, iż łączna liczba przypisów wynosi 575. Należy również odnotować staranność przy przygotowaniu tabel. Zabrakło wykazu skrótów, które są wymieniane na stronicach rozprawy.

Bibliografia zgromadzona i wykorzystana w rozprawie jest dość reprezentatywna dla analizowanego zagadnienia. Doktorantka zgromadziła liczne materiały o charakterze źródłowym, monografie i opracowania naukowe, rodzime, jak i zagraniczne (przede wszystkim w języku angielskim). Obejmują one ponad 12 stron znormalizowanego druku. O staranności Doktorantki we wspomnianym zakresie świadczy również pogrupowanie bibliografii na kilka części merytorycznych –wedle wskazanego powyżej klucza problemowego. Pewne zastanowienie budzi kwestia przywołanej bibliografii, rodzi się bowiem pytanie – o bardziej dokładne i szczegółowe odwołanie do aktów konstytucyjnych i ważnych regulacji ustawowych omawianych państw arabskich.

Powyższe uwagi krytyczne w niczym nie umniejszają wagi prezentowanej monografii naukowej. Jej Autorka – w zdecydowanej większości – sprostała podjętemu przedsięwzięciu, zaprezentowana analiza jest dojrzała i kompleksowa, uniknięto języka publicystycznego i rażących uogólnień. Elementy analizy i syntezy przeważają nad opisem. Recenzowana rozprawa mgr Anny Oliwy prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki oraz jej umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Przedmiotem dysertacji doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Zgodnie z ustawą z dnia 20 lipca 2018 roku -Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2022, poz. 574) opowiadam się niniejszym za dopuszczeniem mgr Anny Oliwy do dalszego etapu „procedury doktorskiej”.

Warszawa, dn. 24 lipca 2023 roku